

۲۰۰۴؛ عزیز سلام، ثلاثة قرون و عشر سنوات من تاريخ الدولة العلوية، [رابط] وزارة الانباء، [بی تا]؛ صلاح عقاد، المغرب العربي فی التاريخ الحديث و المعاصر: الجزائر، تونس، المغرب الاقصى، [قاهره] ۱۹۹۳؛ احمد علیج، مفاخر حضارية علی عهد الدولة العلوية، [رابط] ۱۹۹۷/۱۴۱۸؛ محمد کتانی، سلوة الانفاس و محادثة الاکياس بمن اقبر من العلماء و الصلحاء بفاس، چاپ عبدالله کامل کتانی، حمزة بن محمد طیب کتانی، و محمد حمزة بن علی کتانی، دارالبيضاء ۲۰۰۴/۱۴۲۵؛ محمد بن احمد کنسوسی، الجيش العرمرم الخماسی فی دولة اولاد مولانا علی السجلماسی، چاپ احمد بن یوسف کنسوسی، [رابط] ۱۹۹۴/۱۴۱۴؛ محمد داود، تاریخ تطوان، چاپ حسناء داود، [قرطبه] ۲۰۰۸؛ عباس بن ابراهیم مراکش، الاعلام بمن حُلّ مراکش و اغمات من الاعلام، ج ۱، رابط ۱۹۸۲/۱۴۰۳؛ محمد بن محمد مشرفی، الحُلل البهية فی ملوک الدولة العلوية، و عدّ بعض مفاخرها غیرالمتناهية، چاپ ادریس بوهلیله، رابط ۲۰۰۵؛ محمد منصور، المغرب قبل الاستعمار: المجتمع و الدولة و الدين (1792-1822)، ترجمه عن الانجليزية محمد حبیبه، دارالبيضاء ۲۰۰۶؛ احمد بن خالد ناصری، کتاب الاستقصا لاختیار دول المغرب الاقصى، چاپ احمد [بن جعفر] ناصری، دارالبيضاء ۲۰۰۱-۲۰۰۵؛ نجیب زبیب، الموسوعة العامة لتاريخ المغرب و الاندلس، بیروت ۱۹۹۵/۱۴۱۵؛ ابراهیم هلالي، حضارة مراکش و الاشعاع الفکری لجماعة ابن یوسف، مراکش ۲۰۰۱-۲۰۰۲؛ حسن یوبی، الفتاوی الفقهية فی اهمّ القضايا من عهد السعديين الی ما قبل الحماية، [رابط] ۱۹۹۸/۱۴۱۹.

/ حیات مرادی /

سلیمان بن مهران ← اعمش، سلیمان بن مهران

سلیمان بن نجاح، ابوداوود اندلسی، محدث و مقرئ اندلسی قرن پنجم. پدرش، ابوالقاسم نجاح، مولای المؤید بالله هشام بن حکم، حاکم اموی اندلس، بود و به این جهت گاهی او فرزندش را مؤیدی، هشامی، مروانی یا مولی المؤید بالله خوانده و سلیمان را که چون پدرش از موالی بنی امیه بود، گاهی اموی هم گفته اند (ابن عساکر، ج ۵۵، ص ۶۹؛ سلفی، ص ۱۹۳؛ ذهبی، ۱۴۰۱-۱۴۰۹، ج ۱۹، ص ۱۶۹، ۱۹۴؛ نیز ← سلیمان بن نجاح، ج ۱، مقدمه شرشال، ص ۲۵). سلیمان در ۴۱۳ در قرطبه به دنیا آمد و در همانجا رشد کرد و در دانیه^۱ و بلنسیه سکونت گزید. ابوداوود قرانات را نزد ابوعمر و دانی^۲ فرا گرفت و مدتی ملازمش بود. او همچنین از ابوعمر یوسف بن عبدالله ابن عبدالبرّ نمری^۳ قرطبی، محدث قرطبه، ابوالولید باجی^۴ (متوفی ۴۷۴)، ابوالعباس عذری (متوفی ۴۷۸) و

مراکش، ج ۱۰، ص ۱۱۶؛ مشرفی، ج ۲، ص ۴۲). در جامع ابن یوسف تدریس می کرد و بسیاری از او کسب علم می کردند (← زبانی، ۱۴۲۴، ص ۱۴۰-۱۴۶؛ هلالي، ج ۲، ص ۵۳۸). تألیفات بسیار در موضوعات مختلف به ویژه دینی داشت (← ضعیف، ص ۲۶۶؛ زبانی، ۱۴۲۴، ص ۱۷۰؛ همان مقدمه، ص ۱۱۹؛ مراکش، ج ۱۰، ص ۱۱۹؛ مشرفی، ج ۲، ص ۴۵). شعر می گفت و از شعرا حمایت می کرد. شعری خوبی در زمان او ظهور کردند و در مدح و رشای او شعر سرودند. زبانی، محمد بن ادریس فاسی (ابن ادریس^۵) و حاج احمد بن طالب از شعرای دیوار او بودند (← زبانی، ۱۴۲۴، ص ۱۰۷-۱۰۸، ۱۰۸، ۱۴۸، ۱۷۴؛ کنسوسی، ج ۱، ص ۳۳۱-۳۳۳؛ مشرفی، ج ۲، ص ۶۴-۶۲).
مولای سلیمان آثار و بناهای بسیار از جمله مسجد، پل، کاخ، دروازه و دیوار اطراف شهرها تأسیس یا تجدید کرد (← ضعیف، ص ۲۶۴، ۲۷۲، ۲۷۶، ۲۹۰، ۲۹۲، ۲۹۶-۲۹۷؛ مشرفی، ج ۲، ص ۶۵؛ ابن زیدان، ۱۳۴۷-۱۳۵۲، ج ۱، ص ۱۸۳، ۲۰۴-۲۰۵، ۲۱۱-۲۱۲؛ نیز ← عزیز سلام، ص ۷۴؛ علیج، ص ۱۰۴-۱۰۶).

منابع: ابراهیم حرکات، المغرب عبر التاريخ، دارالبيضاء ۲۰۰۰/۱۴۲۰؛ ابراهیم شحاته حن، اطوار العلاقات المغربية العثمانية: قراءة فی تاریخ المغرب عبر خمسة قرون (۱۵۱۰-۱۹۴۷)، اسکندریه ۱۹۸۱؛ ابن زیدان (عبدالرحمان بن محمد)، انحاف اعلام الناس بجمال اخبار حاضرة مكناس، رابط ۱۳۴۷-۱۳۵۲؛ همو، العلاقات السياسية للدولة العلوية، چاپ عبداللطیف شاذلی، [رابط] ۱۹۹۹/۱۴۲۰؛ بن عبّود (احمد احمد)، مرکز الاجانب فی مراکش: دراسة قانونية لوضعية الاجانب فی المغرب قبل عهد الحماية و خلاله، تطوان ۱۹۸۰؛ سعید بورگیه، دورالوقف فی الحياة الثقافية بالمغرب فی عهد الدولة العلوية، [رابط] ۱۹۹۶/۱۴۱۷؛ حسین مؤنس، تاریخ المغرب و حضارته، بیروت ۱۹۹۲/۱۴۱۲؛ احسان حقی، المغرب العربي، بیروت: دارالقطعة العربية، [بی تا]؛ ابوالقاسم بن احمد زبانی، الترجمانة الكبرى فی اختیارات المعمور برأ و بحرأ، چاپ عبدالکریم فیلالی، [مقدمه، مراکش] ۱۹۶۷/۱۳۸۷؛ همو، جمهرة التیجان و فهرسة الباقوت و اللؤلؤ و المرجان فی ذکر الملوک و اشیاخ السلطان المولی سلیمان، چاپ عبدالمجید خیالی، بیروت ۲۰۰۳/۱۴۲۴؛ شارل آندره ژولین، تاریخ افریقا الشمالية، تعریب محمد مزالی و بشیرین سلامه، [تونس] ۱۹۸۵؛ محمد بن عبدالسلام ضعیف، تاریخ الضعیف: تاریخ الدولة السعيدة، چاپ احمد عماری، [رابط] ۱۹۸۶/۱۴۰۶؛ عبدالهادی تازی، تاریخ الدبلوماسية للمغرب من اقدم العصور الی الیوم، مغرب ۱۴۰۶-۱۴۱۴/۱۹۸۶-۱۹۹۴؛ همو، الوسيط فی التاريخ الدولي للمغرب، رابط ۲۰۰۳/۱۴۲۲؛ عبدالله عزوی، مجمل تاریخ المغرب، ج ۳، دارالبيضاء

الجلالين بالدقائق الخفية « حاشية على تفسير الجلالين ، طبعت ، في أربع مجلدات (١) .

[٨١١ هـ - ...]
[١٤٠٨ م - ...]

سليمان بن عبد الناصر بن ابراهيم بن محمد ، صدر الدين ، الإبشيطي : فقيه شافعي ، مفسر ، مشارك في بعض العلوم ، من أهل مصر ، أخذ عنه شيخ الاسلام ابن حجر العسقلاني . ودرس وأفتى . وناب في الحكم بالقاهرة وغيرها . قال ابن حجر : « كان ماهراً في أصول الفقه ، والعربية ، والآداب ، والفقه ، والخط ، توفي وقد جاوز الثمانين » من كتبه « ناسخ القرآن ومنسوخه » (١) .

[١٢٠٤ هـ - ...]
[١٧٩٠ م - ...]

سليمان بن عمر بن منصور العجيلي الأزهري ، المعروف بالجمال : مفسر ، من فقهاء الشافعية ، مشارك في بعض العلوم ، من أهل « منية عجيل » - إحدى قرى الغربية بمصر - وانتقل إلى القاهرة ، وتفقه على شيوخ وقته . ودرس الفقه والحديث والتفسير بالمدرسة الأشرفية والمشهد الحسيني . توفي بالقاهرة من كتبه « الفتوحات الإلهية بتوضيح تفسير

= والأعلام ٣ : ١٩٠ ومعجم المؤلفين ٤ : ٢٦٨ .

(١) إنباء الغمر ٢ : ٤٠٩ والضوء اللامع ٣ : ٢٦٥ وهدية العارفين ١ : ٤٠٢ ومعجم المؤلفين ٤ : ٢٦٩ ومولده فيه سنة ٨٠٧ ووفاته سنة ٨٨٧ هـ . ولم يذكر مصدره . وبغية الوعاة ١ : ٦٠٠ ووفاته فيه سنة ٨٠١ هـ .

[٤١٣ - ٤٩٦ هـ]
[١٠٢٢ - ١١٠٣ م]

سليمان بن نجاح الأموي القرطبي الأندلسي ، أبو داود : شيخ القراء وإمام الإقراء في وقته . عالم بالتفسير ، كان أبوه مولد لصاحب الأندلس المؤيد بالله هشام بن الحكم (٣٥٥ - ٤٠٣ هـ) وولد هو في قرطبة ، ونزل دانية ، وأخذ القراءات عن أبي عمرو الداني ، وهو أجل أصحابه . قرأ عليه أبو علي الصدي وغيره . وتنقل بين دانية وبلنسية . قال ابن بشكوال : « كان من جلة المقرئين وفضلائهم وأخبارهم ، عالماً بالقراءات وطرقها ، حسن الضبط ثقة ديناً » مات ببلنسية . من كتبه « البيان الجامع لعلوم القرآن » ثلاثمائة جزء . و « التبيين لهجاء التنزيل » ست مجلدات (٢) .

[٢٩٩ - ٣٨٧ هـ]
[٩١١ - ٩٩٧ م]

سهل بن ابراهيم بن سهل بن نوح بن عبد الله

(١) معجم المطبوعات ٧١٠ وهدية العارفين ١ : ٤٠٦ والجبرتي ٢ : ١٨٣ وخطط مبارك ١٦ : ٦٩ وايضاح المكنون ١٧٧ ومعجم المؤلفين ٤ : ٢٧١ والأعلام ٣ : ١٩٤ .

(٢) بغية الملتبس ٢٨٩ والصلة ١ : ٢٠٠ وطبقات المفسرين للداودي ١ : ٢٠٧ وطبقات القراء للذهبي ١ : ٣٦٤ وغاية النهاية ١ : ٣١٦ وشنرات الذهب ٣ : ٤٠٣ والأعلام ٣ : ٢٠٠ وهدية العارفين ١ : ٣٩٨ والوافي ١٥ : ٤٣٧ .